

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชีววิทยาของกุฉณา

กุฉณาหรือไม้หอมเป็นไม้ในสกุล *Aquilaria* วงศ์ Thymelaeaceae พบรากในทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเดียว หมู่ แหล่งครอบคลุมถึงเชียงรายตอนออกเฉียงใต้ ถึงประเทศไทยพิลippines (Baruah และคณะ, 1982) ไม้ในสกุล *Aquilaria* นี้มีด้วยกันทั้งหมด 15 ชนิด (Whitmore, 1973) ขอบเขินในป่าดิบชื้น สามารถเขินได้สูงถึง 1,100 เมตร หรือมากกว่าจากระดับน้ำทะเลปานกลาง เช่น พนทียอดเรารียวนบริเวณอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ โดยทั่วไปมักพบกุฉนาปันกับพรพรรณไม้อื่น เช่น ยาง ยมหอม ยมหิน หว้า ก่อเตือย และก่อชนิดอื่น ๆ สีเสียดเทศกระโดงแดง และอื่น ๆ (สมคิด, 2525) เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่ มีใบแบบใบเดียวเรียงตัวแบบสลับ ลักษณะใบรูปไข่หรือรูปร่างยาวขอบมน ปลายใบเรียวแหลม ฐานใบแหลม ใบกว้าง 2.5 – 3.5 เซนติเมตร ยาว 7-9 เซนติเมตร ใบแก่เกลี้ยงเป็นมัน ใบอ่อนมีขนสั้นแวงคล้ายไหมตามขอบใบ เส้นใบ ก้านใบ ตາอ่อน และกิ่งอ่อนปกคลุมไปด้วยขนลักษณะเดียวกัน ก้านใบยาว 3-5 มิลลิเมตร เส้นใบ ที่ออกมาจากเส้นกลางใบ มี 2 ขนาด ขนาดใหญ่ทำมุน 45-60 องศากับเส้นกลางใบ เส้นใบมีขนาดเล็กผอย เกิดข่านกันเก็บตั้งจากกับเส้นกลางใบ และตัดทำมุนกับเส้นใบขนาดใหญ่ ต้นมีเปลือกนอกสีเทาขาวหรือสีน้ำตาลอ่อน ๆ เปลือกแตกเป็นร่องเล็กตื้นและแตกถี่ข่านกันไปตามแนวยาวของลำต้น เปลือกในสีขาวถึงเหลืองอ่อน หนาประมาณ 1-5 มิลลิเมตร เปลือกหนึ่งสามารถหลอกออกได้เป็นแผ่นโดยไม่ขาดออกจากกัน

ดอกเป็นแบบสมบูรณ์เพศ เกิดตามจ่ำในหรือปลายยอด แบบ axillary หรือ terminal umbels ก้านดอกสั้น ดอกสีขาว ไม่มีกลิ่นดอก กลีบเลี้ยง มี 5 กลีบ เสื่อมติดกันที่โคน ที่ปลายแยกออกเป็น 5 แขก แบบ campanulate ปากคลุมด้วยขนสั้นแบบ silky หรือ pubescent ที่โคนแขกของกลีบเลี้ยงมีเกล็ด 10 เกล็ด (2 เกล็ด บนกลีบเลี้ยงแต่ละอัน) แต่ละเกล็ดปากคลุมด้วยขนยาว Whitmore (1973) กล่าวว่าเกล็ดเหล่านี้คือกลีบดอก ระหว่างเกล็ดหรือกลีบดอกยังมีเกล็ดอีกชนิดหนึ่งที่มีลักษณะเกลี้ยง ปลายแหลมสีดำ เกิดระหว่างกลีบดอก เกสรตัวผู้ 10 อัน ก้านเกสรตัวผู้รักษาไว้ในรังไชอยู่หนึ่งส่วนอีกหนึ่ง ของดอก ไม่มีก้าน และปากคลุมด้วยขนคล้ายไหม รังไชมี 2 ช่อง ก้านเกสรตัวเมีย สั้น ยอดเกสรตัวเมีย ในญี่ปุ่นแบบ capitate ผลเป็นแบบ capsule รูปร่างคล้ายไข่กลับ หรือหอกกลับ ตั้งอยู่บนฐานของกลีบรองกลีบดอกที่ไม่นลุดร่วง ผลยาวประมาณ 2.5 เซนติเมตร กว้างประมาณ 1.5 - 2.0 เซนติเมตร เมล็ดมี 1 หรือ 2

เมล็ด แบบ ovoid ขนาดของเมล็ดยาว 5-6 มิลลิเมตร มีส่วนฐานที่สอดและหุ้น บางครั้งขยายออกไปเป็นส่วนหาง เมล็ดมีส่วนหาง pubiculus ที่เป็นเส้นขนาดเล็กและยาวเชื่อมต่อกับผล เมล็ดสีแดงส้มหรือดำ ปกคลุมไปด้วยขนสั้นและนิ่ม สีแดง หรือน้ำตาลแดง embryo แบบ inverse ไม่มี perisperm ผลแก่แตกออกเป็น 2 ชิ้น (Drury, 1969 ; Ridley, 1969 ; Roxburgh, 1971 ; Whitmore, 1973)

ลักษณะของเนื้อไม้

ลักษณะของเนื้อไม้กฤษณาจะมีทั้งเนื้อไม้ปากติ และเนื้อไม้หอมที่มีน้ำมัน ซึ่งไทยรู้จัก จำแนกความแตกต่างมาแต่โบราณแล้ว ดังกล่าวถึงในพระราชคำหนังสืออยุธยาตอนต้น พ.ศ.2025 ว่ามีทั้งกฤษณาขาว (เศตครู) และกฤษนาดำ (ตะคัว) ซึ่งมีเนื้อไม้หอม เนื้อไม้ ปากติ จะมีสีขาวนวลเมื่อตัดใหม่ ๆ ต่อมาเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลอ่อน เสี้ยนจะตรง เนื้อหายบานกลาง เลือยผ่าได้ง่าย ขัดขักง่ายไม่ได้ดี ไม่ค่อยทนทาน อุดးในร่อง จะทนทานพอประมาณ เมื่อประดับ เสริฐแล้ว ควรรีบกองผึ้งให้แห้งโดยเร็ว ในการผึ้งจะมีการปริแตกได้ง่าย และมักจะถูกเห็ดราข้อมสี เกาะ ทำให้ไม้เสียสี (กรมป่าไม้, 2486) ส่วนเนื้อไม้หอมที่มีน้ำมันกฤษณา จะมีสีดำ หนัก และจะน้ำ คุณภาพของเนื้อไม้ ชื่นอยู่กับการสะสมของน้ำมันกฤษณาภายในเซลล์ต่าง ๆ ของเนื้อไม้ องค์ประกอบทางด้านเคมี ของน้ำมันหอมระเหยจากกฤษณา ประกอบด้วยสารที่เป็นยางเหนียว (Resin) อยู่มาก สารที่ทำให้เกิดกลิ่นหอม คือ Sesquiterpene alcohol มีหลายชนิด โดยเฉพาะ agarospirol (ปราโมทย์, 2540)

คุณภาพของกฤษณาในประเทศไทย ได้แบ่งเป็น 4 เกรด ดังนี้

เกรด 1 ชาวบ้านเรียกว่า ไม้ลูกแก่น มีน้ำมันกฤษณาสะสมอยู่เป็นจำนวนมากมาก กระจายอยู่ทั่วเนื้อไม้ ทำให้มีสีดำ มีราคาแพงมากประมาณ 15,000-20,000 บาทต่อกิโลกรัม มีน้ำหนักเป็น 1.01 ท่าของน้ำหนักกว่าน้ำเจิng จนน้ำ

เกรด 2 มีกลิ่นหอมและน้ำมันสะสมรองจากเกรด 1 สีจะขาวออกทางน้ำตาล มี ราคาประมาณ 8,000-10,000 บาทต่อกิโลกรัม มีน้ำหนักเบากว่าน้ำ

เกรด 3 มีกลิ่นหอมและน้ำมันสะสมรองจากเกรด 2 มีราคาประมาณ 1,000 - 1,500 บาทต่อกิโลกรัม มีน้ำหนักเป็น 0.62 เท่าของน้ำ เบากว่าน้ำ จึงลอยน้ำ

เกรด 4 มีกลิ่นหอมและน้ำมันสะสมอยู่น้อย ใช้กลิ่นน้ำมันหอมระเหย มีราคา ประมาณ 400-600 บาทต่อกิโลกรัม มีน้ำหนักประมาณ 0.39 เท่าของน้ำ จึงลอยน้ำ ชนิดนี้ ชาวบ้านจะเรียกว่าไม้ปากส่วนเนื้อไม้ปากที่ไม่มีกฤษณาสะสมอยู่ จะมีน้ำหนักเพียง 0.3 เท่าของน้ำ(สมคิด,2534)

ต้นไม้สกุล *Aquilaria* ที่พบในประเทศไทยมีด้วยกัน 3 ชนิด คือ *A. crassna* *A. subintegra* และ *A. malaccensis* พบเฉพาะภาคใต้ที่มีความชื้นชืน (เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ระนอง ยะลา ปัตตานี) โดยเฉพาะที่เข้าซ่อง (จังหวัดตรัง) มักพบกุชณาต้นใหญ่ที่สุดถูกโคนเหลือแต่ตอทิ้งไว้เป็นจำนวนมาก

การขยายพันธุ์กุชณา

1. การขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด ในธรรมชาติบริเวณที่เคยมีต้นไม้ห้อมหรือกุชนาขึ้นอยู่และต่อมาก็ตัดโคนลง จะพบว่ามีลูกไม้ชนิดนี้ขึ้นอยู่จำนวนมาก แต่ปัจจุบันในการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติของพรรณไม้ชนิดนี้ก็มีมาก เช่น สัตว์ชอบกินผลกุชนา ซึ่งจะทำให้ผลกุชนาหล่นก่อนที่จะแก่ นอกจากนี้เชื้อราบั้งชอบขึ้นทำลายส่วนของผลและเมล็ดที่หล่นตามพื้น ซึ่งจะเป็นข้อจำกัดในการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติของกุชนา Siripatanadilok และคณะ (1991) รายงานว่า การนำเมล็ดของกุชนา (*Aquilaria crassna*) มาเพาะในทรายในกระเบนห่มอก เมล็ดจะงอกภายใน 2 สัปดาห์ โดยมีเปอร์เซ็นต์ความงอกถึง 98 เปอร์เซ็นต์ แต่ต้นกล้าจะอ่อนแอกต่อโรคโคงเน่า

2. การขยายพันธุ์โดยการปักชำ Siripatanadilok และคณะ (1991) ได้ทดลองปักชำกิงที่ตัดจากต้นที่เจริญเติบโตเต็มที่แล้ว โดยนำกิงที่มีขนาดต่าง ๆ กันจนถึงกิงที่มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 5 เซนติเมตร มาจุ่มในสารละลาย NAA และ IBA ความเข้มข้น 0 25 50 - และ 100 มิลลิกรัมต่อลิตร ตามลำดับ กิงที่มีขนาดใหญ่จะมีการแตกยอดใหม่ แต่ไม่เกิดราก และตายไปในเวลา 2 เดือน เมื่อทดลองใช้กิงจากต้นกล้าอายุ 6 เดือน ตัดกิงและลำต้นเป็นท่อน มี 2 ใน 2 ข้อ แข็งในสารละลาย NAA และ IBA ความเข้มข้น 0 25 50 และ 100 มิลลิกรัมต่อลิตร นาน 24 ชั่วโมง นำไปปักชำในทรายในกระเบนห่มอกจะออกรากหลังจากปักชำ 6 สัปดาห์ การใช้ NAA สามารถขักนำให้เกิดรากได้ดีกว่า IBA โดย NAA ที่ระดับความเข้มข้น 100 มิลลิกรัมต่อลิตร ขักนำให้เกิดรากได้ถึง 76 เปอร์เซ็นต์ และให้จำนวนรากต่อกิงมากกว่าแต่รากจะสั้น

3. การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อพืช

ในปัจจุบันเทคนิคการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อพืชเจริญก้าวหน้าขึ้นอย่างรวดเร็ว จากความสำเร็จในการเลี้ยงส่วนของอวัยวะพืช เนื้อเยื่อ เชลล์ รวมทั้งปรอตอพลาสต์ ได้มีการนำเอาเทคนิคนี้ไปใช้ประโยชน์ในหลาย ๆ ด้าน ซึ่ง Murashige (1974) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อพืชว่ามี 4 สาขาด้วยกัน คือ 1) การผลิตยาและสารสกัดจากธรรมชาติอื่น ๆ โดยการเลี้ยงเชลล์ หรืออวัยวะที่สามารถผลิตสารได้ 2) การปรับปรุงพันธุ์พืช เช่น การเพาะเลี้ยงเอมบริโอ การผลิตพืช haploid การรวมปรอตอพลาสต์ การสร้าง somatic hybrid และ

การถ่ายยืนในพืชชั้นสูง 3) การผลิตพืชปลอตโรค และการเก็บรักษาพันธุ์พืช และ 4) การขยายพันธุ์พืชที่มีลักษณะที่ดีให้ได้จำนวนมากในเวลาอันรวดเร็ว

ขั้นตอนการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อพืชมี 3 ขั้นตอน คือ

1. การเตรียมเนื้อเยื่อพืชให้ปราศจากโรค นำมาเลี้ยงให้มีชีวิตอยู่รอบ สามารถเจริญเติบโตและพัฒนาต่อไปได้บนอาหารสังเคราะห์

2. การเพิ่มปริมาณเนื้อเยื่อและซักนำให้เกิดต้นจำนวนมาก ซึ่งในขั้นตอนการเพิ่มปริมาณต้นนี้อาจเกิดโดยวิธีการซักนำให้เกิดอวัยวะ การเกิดเออนบริโภค การซักนำให้เกิดยอดหรือใบบางกรณีอาจผ่านกระบวนการเกิดแคลลัส ในขั้นตอนนี้ต้องการสารควบคุมการเจริญเติบโต และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

3. การเตรียมต้นพืชให้พร้อมที่จะย้ายออกปลูกในสภาพแวดล้อมภายนอก โดยการซักนำให้เกิดราก และการเตรียมต้นพืชให้แข็งแรงก่อนการย้ายปลูก

ความสำเร็จในการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อพืชขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างที่ควบคุมการเจริญเติบโต และการพัฒนาของเนื้อเยื่อพืช (เพบูลร์, 2524)

บทบาทของสารควบคุมการเจริญเติบโตในการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ

สารควบคุมการเจริญเติบโตทั้งที่เป็นออร์โนที่พืชสังเคราะห์ขึ้นในธรรมชาติ เช่น IAA และสารสังเคราะห์ มีบทบาทสำคัญต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาของพืช สารควบคุมการเจริญเติบโตแต่ละชนิดมีผลต่อกระบวนการทางสรีรวิทยาแตกต่างกันออกไปในพืชแต่ละชนิด ทั้งนี้ขึ้นกับชนิดและความเข้มข้นของสาร มีรายงานมากมายเกี่ยวกับการใช้สารควบคุมการเจริญเติบโตในการซักนำให้เกิดแคลลัส การเกิดยอดและราก โดยเฉพาะสารในกลุ่มออกซินและไซโตไคนิน

ไซโตไคนิน

สารกลุ่มนี้กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืช ส่งเสริมการแบ่งเซลล์ การขยายขนาดของเซลล์ กระตุ้นการเกิดยอดแต่ยับยั้งการเกิดราก ไซโตไคนินส่งเสริมการแตกตາข้าง โดยมีผลลบต่อผดของออกซินที่เกี่ยวข้องกับ apical dominance การใช้ไซโตไคนินร่วมกับออกซินจะซักนำให้เกิดแคลลัส ไซโตไคนินถูกสร้างที่บริเวณปลายราก แล้วเคลื่อนย้ายไปยังใบและส่วนต่าง ๆ ของพืชทางท่อน้ำ

ไซโตไคนิน เป็นอนุพาร์คุของอดีนิน (Adenine derivative) ที่สังเคราะห์ได้แก่ ไซเนติน และทีพบในธรรมชาติ มีมากในน้ำมะพร้าวและเป็นชนิดแรกที่พบเมื่อ ค.ศ. 1955 และ ซีเอติน มีอยู่มากในข้าวโพดอ่อน ๆ แหล่งที่สร้างอยู่ปลายน้ำและเมล็ดที่กำลังพัฒนา แล้วคำเลี้ยงไปยังลำต้น โดยผ่านทางท่อน้ำ อิทธิพลของไซโตไคนิน มีดังนี้

1) ทำให้เซลล์แบ่งตัว ซึ่กันนำไปเกิดการแบ่งเซลล์ในการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ เมื่อมีออกซินอยู่ด้วย ในสัดส่วนที่เหมาะสม

2) กระตุ้นการเจริญของตัวข้าง เพิ่มตัวให้มากขึ้นอย่างรวดเร็ว เหมาะในการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ เพื่อให้เกิดตากกระจากจำนวนมาก แต่ไม่เกิดราก

3) ช่วยการแก่ เช่น ช่วยการแก่ของพืช ทำให้ใบพืชคงสภาพเขียวสดอยู่ได้นานเป็นการยืดอายุของใบทำให้ใบร่วงช้าลง

4) สร้างคลอโรฟลาสต์ ทำให้ใบเขียวขึ้น

ตัวอย่างไฮโดรไซน์ ไดแก่ ซีเอติน ไคเนติน บีเอพี 2 ไอพี พีบีเอ และ ไฮไดอะซูรอน ไฮไดอะซูรอน (Thidiazuron หรือ 1-phenyl-3-(1,2,3-thiadiazol-5-yl)) น้ำหนักโมเลกุล 220.25

Huetteman และ Preece (1993) รายงานว่า TDZ (thidiazuron) เป็นสารควบคุมการเจริญเติบโตในกลุ่มไฮโดรไซน์ที่มีความสำคัญในการเพาะเลี้ยงไม้เนื้อแข็ง TDZ มีผลยับยั้งการยึดยาวของยอด แต่ในบางกรณีพบว่าการใช้ TDZ ความเข้มข้นต่ำเติมในอาหารส่งผลให้ยอดยึดยาวได้ดีขึ้น การใช้ TDZ ร่วมกับสารควบคุมการเจริญเติบโตชนิดอื่นทำให้ประสิทธิภาพในการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อสูงกว่าการใช้ TDZ เพียงอย่างเดียว

BA (benzyladenine) เป็นสารในกลุ่มไฮโดรไซน์ที่มีประสิทธิภาพดีที่สุดในการกระตุ้นการเกิดยอด เป็นสารควบคุมการเจริญเติบโต ที่มีคุณสมบัติส่งเสริมการแบ่งเซลล์ การขยายขนาดของเซลล์ กระตุ้นการเกิดยอดแต่ยับยั้งการเกิดราก ส่งเสริมการแตกตัวข้างมีการใช้กันอย่างกว้างขวางในการขยายพันธุ์พืชโดยวิธีการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ (สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีการศึกษาการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อปลายยอด ตัวข้าง และใบอ่อนของกฤษณาในสภาพปลูกเชื้อ โดยทำการทดลองที่ห้องปฏิบัติการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อพืช ภาควิชาพืชสวน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในการเพาะเลี้ยงปลายยอดและตัวข้างของกฤษณา 2 ชนิด *Aquilaria crassna* และ *A. malaccensis* ในอาหารสูตร Woody Plant Medium (WPM) และสูตร MS ตัดแปลงโดยลดความเข้มข้นของ NO_3^- ลงครึ่งหนึ่ง ที่เติม BA, 2iP หรือ kinetin ที่ระดับความเข้มข้น 0 - 0.25

0.5 1 ,2 และ 4 มิลลิกรัมต่อลิตร พบว่า ปลายยอดและตาข้างของกุชณาเจริญเติบโตได้ดีในอาหารทั้ง 2 สูตร และ BA ให้ผลตีที่สุดในการซักนำให้เกิดยอดจำนวนมาก kinetin ให้ผลรองลงมา ส่วน 2iP ไม่มีผลในการเพิ่มจำนวนยอด(พิมด,2538) และรายงานการทดลองการเพาะเลี้ยงส่วนตาข้างของต้นกระทิง (*Calophyllum inophyllum*) ในอาหารสูตร Murashige และ Skoog พบว่า ในอาหารที่เติม BAP ความเข้มข้น 2-5 มิลลิกรัมต่อลิตร สามารถซักนำให้เกิดตายอดจำนวนมากและตายอดเจริญเติบโตได้ดีที่สุดที่ BA ระดับความเข้มข้น 2 มิลลิกรัมต่อลิตร(Sing Kong และ Rao,1981) รายงานการศึกษา เลี้ยงปลายยอด *Heuchera sanguinea* ในอาหารสูตร Woody Plant ตัดแบ่ง พบว่าการเติม BA และ Kinetin ให้ผลตีที่สุดในการซักนำให้มีการเจริญของตาข้าง โดย BA ที่ระดับความเข้มข้น 2 4 8 และ 16 μM หรือ kinetin 16 23 และ 64 μM ให้จำนวนยอดมากที่สุด(Stapfer และ Heuser,1986)

รายงานการทดลองการเลี้ยงตาข้างของ Shumard oak ในอาหารเหลวสูตร Woody plant ที่เติม BA 8.9 μM (2.0 มิลลิกรัมต่อลิตร) สามารถซักนำให้เกิดยอดจำนวนมากที่สุด ส่วนการเติม 2iP ไม่สามารถซักนำให้เกิดยอด (Bennett และ Davies,1986) และมีการศึกษาเพิ่มเติม พบว่า สามารถเพิ่มจำนวนยอดได้ (Pailty D'Souza,1986) จากการเลี้ยงส่วนตาข้างของ *Lagerstroemia flos-reginae* Retz. ในระยะต้นอ่อนแต่ต้นที่โตเต็มที่แล้วในอาหาร สูตร MS ที่เติม BA 7.5-20 มิลลิกรัมต่อลิตร และสามารถซักนำให้เกิดรากได้ในอาหารที่เติม IBA 1 มิลลิกรัมต่อลิตร รายงานการเพาะเลี้ยงตาข้างของฝรั่งพันธุ์ Chittidar ในอาหารสูตร MS ที่เติม BA 1 มิลลิกรัมต่อลิตร พบว่ามีการแตกต่างมากภายใน 3-4 สปดาห์หลังจากย้ายไปเลี้ยงในอาหารสูตรเดียวกันเป็นเวลา 4 สปดาห์ ยอดจะยาว 3-5 เซนติเมตร มี 4-6 ข้อ ตัดแบ่งเป็นข้อ ๆ เลี้ยงในอาหารสูตรเดิม การย้ายเลี้ยงช้า ๆ สามารถเพิ่มจำนวนยอดได้ 3-4 เข่า (Ami และ Jaiswal,1988) การเพาะเลี้ยงปลายยอดของ endod (*Phytolacca dodecandra*) ในอาหารสูตร MS ที่เติม BA 0.44 μM จะแตกยอดใหม่โดยเฉลี่ย 3.1 ยอด ส่วนการเลี้ยงตาข้างในอาหารที่เติม BA 0.44 μM ร่วมกับ GA₃ 0.27 μM เกิดยอดโดยเฉลี่ย 4.7 ยอด (Demeke และ Hughes,1990) จากการศึกษาเพิ่มเติมโดยการซักนำให้เกิดแคลลัสจากใบและลำต้นของ *Eucalyptus tereticornis* BM. และสามารถซักนำให้แคลลัสพัฒนาเป็นต้นได้ โดยซักนำให้เกิดแคลลัสในอาหารสูตร B5 ที่เติม BA 0.1 มิลลิกรัมต่อลิตร ร่วมกับ NAA 3 หรือ 5 มิลลิกรัมต่อลิตรในที่มีด และซักนำไปให้เกิดต้นในอาหารสูตร Woody Plant ตัดแบ่ง ที่เติม BA 0.5 มิลลิกรัมต่อลิตร Polyvinylpyrrolidone 500 มิลลิกรัมต่อลิตร และน้ำกะทิ (coconut milk) 10 เปอร์เซ็นต์ (v/v) และการเลี้ยง hypocotyl ของต้นกล้าที่มีอายุ 4-6 สปดาห์ในอาหารสูตร B5

ที่เติม BA 0.5 มิลลิกรัมต่อลิตร สามารถเกิดกลุ่มของยอดได้โดยตรง (Subbaiah และ คณะ, 1991) การเพาะเลี้ยงตัวข้างของ *Alberta magna* ในอาหารเหลวสูตร Anderson ที่เติม BA 1 มิลลิกรัมต่อลิตร จะแตกตາในม่ออย่างรวดเร็ว และเมื่อย้ายไปเลี้ยงในอาหาร MS ที่ลดความเข้มข้นของชาตุอาหารลงครึ่งหนึ่ง ที่เติมและไม่เติม BA 1 มิลลิกรัมต่อลิตร นาน 8 สัปดาห์ ชิ้นส่วนที่เลี้ยงในอาหารที่เติม BA จะเกิดยอดได้ถึง 34 ยอด เมื่อเทียบกับชิ้นส่วนที่เลี้ยงในอาหารที่ไม่มี BA ที่ให้ยอดเพียง 7 ยอด (Ben-Jaacov และคณะ, 1991) การเลี้ยงปลายยอดของ *Artemisia granatensis* ในอาหารแข็งสูตร MS การเติม BA 0.44 μM สามารถชักนำให้เกิดยอดจำนวนมาก การลดความเข้มข้นของ BA เป็น 0.22 μM ช่วยลดอาการช้ำน้ำและให้ยอดที่แข็งแรง ยอดที่มีตอกซึ่นใหม่มีความยาวมากที่สุดในอาหารที่ไม่มี BA (Clemente และ คณะ, 1991) การเพาะเลี้ยงตัวข้างของ muscadine grape ในอาหารสูตร MS ที่เติม BA ที่ระดับความเข้มข้น 5 10 20 และ 40 μM พบร่วม BA ที่ระดับความเข้มข้น 10 μM สามารถชักนำให้เกิดยอดจำนวนมากที่สุด และที่ BA ระดับความเข้มข้นสูง ยอดไม่เจริญเติบโตและมีอัตราการตายสูง (Lee และ Wetzstein, 1990) การเลี้ยงปลายยอดเงาะ พบร่วมอดมีการเจริญเติบโตดี เมื่อเลี้ยงในอาหาร MS ที่ลดความเข้มข้นของชาตุอาหารลงครึ่งหนึ่ง เติมน้ำตาลซูโคส 2 เปอร์เซ็นต์ และเติม BA หรือ kinetin 0-10 มิลลิกรัมต่อลิตร หลังจากเลี้ยงปลายยอด 15-30 วัน สามารถเกิดยอดจำนวนมาก เมื่อเลี้ยงในอาหาร MS ที่ลดความเข้มข้นของชาตุอาหารลงครึ่งหนึ่ง น้ำตาลซูโคส 2 เปอร์เซ็นต์ BA 1.0 มิลลิกรัมต่อลิตร และ IAA 0.1 มิลลิกรัมต่อลิตร (Zamora และคณะ, 1988) การศึกษาการเลี้ยงปลายยอดพลับจีนจากต้นกล้าอายุ 1 เดือน ในอาหาร WPM ตัดแปลง พบร่วม BA 0.44 μM ช่วยส่งเสริมการเกิดยอด แต่ BA ความเข้มข้น 4.44 และ 44.4 μM ยับยั้งการเกิดยอดและส่งเสริมการเจริญของแคลลัส (Qi-guang, 1986) และรายงานการศึกษาการเพาะเลี้ยงส่วนปลายยอดและตัวข้างของขันธุ์ ในอาหารสูตร WPM ที่เติม BA 0-20 มิลลิกรัมต่อลิตร พบร่วม เนื้อเยื่อส่วนปลายยอดเกิดยอดมากที่สุดที่ BA ระดับความเข้มข้น 18 มิลลิกรัมต่อลิตร และความยาวของยอดมากที่สุดที่ BA ระดับ 2.0 มิลลิกรัมต่อลิตร ส่วนเนื้อเยื่อจากตัวข้างเกิดยอดจำนวนมากที่สุดที่ BA ระดับความเข้มข้น 14.0 มิลลิกรัมต่อลิตร และยอดของขันธุ์ยาวที่สุดที่ BA ระดับความเข้มข้น 0.0 มิลลิกรัมต่อลิตร (ชวัชชัย, 2532)

รายงานการวางแผนเลี้ยงชิ้นส่วนต่าง ๆ ของต้นกล้ามังคุดในหลอดทดลองบนอาหารสูตร MS เติม BA และ TDZ ความเข้มข้นต่าง ๆ พบร่วมในอ่อนสีม่วงมีการสร้างเอ็มบริโอเจนิค แคลลัสได้สูงที่สุด รองลงมาเป็นใบอ่อนสีเขียว ก้านใบและเม็ดตามลำดับ การใช้ BA กับ

TDZ ความเข้มข้นเท่ากันคือ $0.5 \text{ มิลลิกรัมต่อลิตร}$ สามารถชักนำการสร้างแคลลัสได้ดีที่สุด เมื่อเพาะเลี้ยงต้นอ่อนที่ได้จากเมล็ดพันธุ์ ในอาหารเหลวสูตร $1/2 \text{ MS}$ เติม NAA $0.06 \text{ มิลลิกรัมต่อลิตร}$ TDZ $0.03 \text{ มิลลิกรัมต่อลิตร}$ พบว่าสามารถชักนำการสร้างใบอ่อนสีม่วงได้ดี เมล็ดที่ผ่านการตัดแยกยอดแล้วย้ายไปวางเลี้ยงในอาหารใหม่สูตรเดิม สามารถชักนำการสร้างแคลลัสได้ดีกว่าเมล็ดที่ไม่ผ่านการตัดแยกยอด เมื่อเปรียบเทียบผลของ BA และ TDZ ต่อการสร้างใบอ่อนสีม่วงและการสร้างแคลลัส พบว่า TDZ มีประสิทธิภาพสูงกว่า BA อย่างไรก็ตาม การใช้ TDZ และ BA มีผลใกล้เคียงกับการใช้ TDZ เพียงอย่างเดียว และเมื่อทดลองเอ็มบริโภเจนิคแคลลัสที่ชักนำได้จากใบอ่อนสีม่วง สามารถเติบโตเพิ่มปริมาณได้เมื่อวางเลี้ยงในอาหารสูตร MS เติม PVP (polyvinylpyrrolidone) $500 \text{ มิลลิกรัมต่อลิตร}$ BA และ TDZ ความเข้มข้นเท่ากันอย่างละ $0.5 \text{ มิลลิกรัมต่อลิตร}$ เมื่อทดลองย้ายเอ็มบริโภเจนิคแคลลัสไปวางเลี้ยงในอาหารสูตร WPM เติม BA $0.1 \text{ มิลลิกรัมต่อลิตร}$ ส่งผลให้มีการพัฒนาของใบคู่แรกและยอดยืดยืดyaชื่น (Te-chato และคณะ, 1995) การเพาะเลี้ยงปลายยอด และตัวข้างของ kentucky coffeetree ในอาหารสูตร MS ดัดแปลงที่เติม ascorbic acid $50 \text{ มิลลิกรัมต่อลิตร}$ และ BA ความเข้มข้น 0 0.1 1.0 และ $10 \text{ } \mu\text{M}$ หรือ TDZ ความเข้มข้น 0 5 15 และ $25 \text{ } \mu\text{M}$ เนื้อเยื่อที่เลี้ยงในอาหารที่มี BA 0.1 หรือ $1.0 \text{ } \mu\text{M}$ จะแตกยอดใหม่ เมื่อย้ายกลุ่มตากยอดขนาด $0.5-1$ ลูกบาศก์เซนติเมตร ไปเลี้ยงในอาหารที่มี BA $36 \text{ } \mu\text{M}$ สามารถชักนำให้เกิดตากยอดจำนวนมากเฉลี่ย 35 ยอดต่อเดือน และชักนำให้ยอดยืดyaชื่นในอาหารที่เติม BA $9 \text{ } \mu\text{M}$ ร่วมกับ NAA $0.5 \text{ } \mu\text{M}$ (Smith และ Obeidy, 1991)